

A lengyel tragédiának főokozója tehát az a lengyel külpolitika volt, amely a lengyel hadsereget teljesíthetetlen feladat elé állította, mikor két arcvonalon nyomasztó túlerő ellen vívandó harc terhét rakta vállára. Bizonyos volt, hogy a lengyel hadsereg ha nem is hetek, de hónapok alatt össze-roppan. Ezeket a viszonyokat még napóleoni hadvezetés sem tudta volna kiegyensúlyozni. A vitéz lengyel hadsereg megtette kötelességét, de ennél többet nem tehetett.

JULIER FERENC

AZ EURÓPAI KULTÚRA IGAZI EGYSÉGE

— Gondolatok Dawson könyvének olvasása közben —

KERESZTÉNYSÉG AVAGY EURÓPA — ezt a címet adta 140 év előtt megjelent munkájának a német romantika nagy úttörője, Novalis.

Az ész oltárra emelésének évtizedében, a szkeptikus XVIII. század alkonyán szólalt meg ez a kiváltságos szellem, hogy a hamis utakon tévelygő Európát igaz valójára emlékeztesse. Novalis a kor válságának ellenszereként Európa keresztény szellemi erőinek felébresztését jelölte meg. Szava egy új szellemi áramlat — a romantika előhangja volt. A Napóleon elleni küzdelem éveiben azután egy új vallásosság és egy új keresztény tartalmú Európa-tudat vonult végig, a romantika mozgalmával párhuzamosan, hódítva a kontinensen. Ez az új és mégis oly ősi Európa-gondolat megmozgatta úgy az államférfiakat, mint a szellem embereit, a művészeket épúgy, mint a szociális mozgalmak gyakorlati munkásait. Azt az úttörő munkát, amelyet Novalis Németországban végzett el, Franciaországban egy Chateaubriand és egy Lamennais, Angliában pedig egy Burke és egy Coleridge vállalta magára. Egy úton haladtak ők, a keresztényellenes eszmék és a nyomukban járó társadalmi katasztrófák korában egy új, szociális szellemű kereszténység eszméjét hirdetve. A szétszakított és vérző Európa újjáépítését ezek az emberek a keresztény Európa-eszmétől várták.

Ez a századeleji keresztény renaissance azután egy évszázadon át ihlette meg az európai szellemet. De úgy látszik, hogy a kereszténység és az európai egység eszméi nem élhetők át régi tételek egyszerű átvétele útján, hanem minden korban újra meg újra kell megfogalmazni őket. Mint ahogy a személyes hit sem válhat eleven erővé egyszerű átadás, tradíció útján, hanem csupán a legszemélyesebb újraátélés és újrafelismerés folyamatában, épúgy újra meg újra kell e két gyökerében azonos eszmét: az európai egységnek és a kereszténységnek mint szociális erőnek eszméjét megfogalmazni és meghirdetni minden kor számára.

A kereszténység s vele együtt az Európa-gondolat története válságok és győzelmes felemelkedések végeláthatatlan sorozatából áll és az a csodálatos, hogy minél hevesebben tagadták megtévedt generációk e két eszmét, s minél mélyebb megalázásnak voltak kitéve híveik egyes korokban, annál fényesebben és diadalmasabban emelkedtek fel ismét, amikor a vihar elült s a felhők szétszóródtak. Ha ma ismét minden európai nemzet körében látunk olyan férfiakat, akik új étellel telítik és a mai kor számára fogalmazzák meg újra az örök eszmét, úgy elmondhatjuk róluk, hogy a mindig újra megismétlődő európai hivatást töltik be. Ők azok, akik a

mai Európán és a kereszténységen végigszárguló viharok közepette új fényben emelik fel azt a jelet, amelynek felirata: „In hoc signo vinces.“

Ezek a férfiak ma más-más nyelven, sokszor különböző formában egyazon eszmét hirdetik: Európa megújulásának és egységének eszméjét — egy új szellemű kereszténység jegyében. Ki merné tagadni, hogy Európa igazi lelke ma olyan emberek szavaiban nyilatkozik meg, mint a francia Maritaín és Mauriac, az olasz Guardini, a holland Huizinga, a német Hildebrand vagy az orosz Berdjajev, hogy csak a legkimagaslóbbakat említsük.

Az angol Christopher Dawson is azok közé tartozik, akik Európa megújulását a szociális kereszténység szellemétől várják, attól az eszmétől, amelynek jegyében egykor Európa és a nyugati kultúra született. Dawson könyve vékony, néhány ív terjedelmű könyv, mint a legtöbb írás, amelyben oly igazságok vannak lefektetve, amelyeket a kor tudományos fegyverzetében csak egyszer kell kimondani, hogy azután egy kultúra megcáfolatlanan közkincsévé váljanak. A szerző könyvének nagyobb részét arra szánja, hogy sajátos történetfelfogását igazolja. Ez a történet szemlélet úgy jellemezhető, hogy minden kultúra születése, jellege és sorsa az azt hordozó emberek metafizikai és vallási állásfoglalásában gyökerezik. Az utóbbi évszázad tudósai között a legnépszerűbbek vagy talán leghangosabbak azok voltak, akik a szellemi erők tagadására akarták felépíteni történeti analíziseiket. A történelem gazdasági, biológiai vagy racionalisztikusan értelmezett haladási elmélete hosszú évtizedeken át szinte elnémította a többi felfogás hirdetőit. Csak lassan kezdett erősödni azoknak a hangja, akik azt hirdették, hogy szellemi mozgalmak és vallási erők figyelembevétele nélkül a kultúrák lényegét meg nem érthetjük. Max Weber és Troeltsch voltak azok a modern szociológusok, akik először vetették fel a vallási erők társadalmi jelentőségének kérdését és az ő úttörő írásaik óta egyre jobban erősödik az az áramlat, amely a szellemi erők szociális kihatásait hangoztatja. De korunk emberének még akkor is ki kell gyógyulnia anyagelvű és utilitarista előítéleteiből, ha nem is kerül érintkezésbe a modern társadalomtudomány újabb eredményeivel. Látva, hogy milyen szerepet játszanak korunkban a szinte tisztán világnézeti eredetű mozgalmak, éreznie kell, hogy nemcsak materiális erők azok, amelyek ma Európát mozgatják. Olyan korban, mint a mienk, amikor minden állásfoglalás, legyen az akár politikai, akár gazdasági, egyúttal állásfoglalás egy világnézet és egy vallási gondolat ellen vagy mellett, valóban nem alkalmas arra, hogy a materialista vagy racionalista történetfelfogás számára szolgáljon bizonyítékkal. Ma már igen sok ember előtt csodálatosnak látszik, hogy volt egy kor, nem is oly régen, amikor a világvallások és világkultúrák születését, a keresztesháborúkat, a reformációkat és vallásháborúkat úgy akarták megmagyarázni, hogy a metafizikai és vallási erők jelentőségét semmibe se vették, s a kor eszméit „kulisszáknak“ minősítették, amelyek mögé azután egy materialista kor számára is érthető robusztus erőket és érdekeket képzelt el egyedüli mozgatók gyanánt.

Ki tagadná, hogy mennyi gazdasági és biológiai erő és érdek szövetkezik szellemi mozgalmakkal és sajátít ki vallási eszméket is! De azért vak az is, aki a kultúrák szellemi tartalmát és vallási alapjait nem látja meg.

Az olvasó, akit korunk eseményei felráztak a szellem mesterséges álmából, Dawson könyvét azzal az érzéssel teszi le, hogy döntő megnyilatkozást kapott az emberi műveltség szellemi és vallási hajtóerőiről s oly kalauzt tart kezében, amelynek segítségével a primitív népek kultúrájától a mai válságig minden kultúra alapvonásait megismerheti, anélkül, hogy erőszakot követne el a tényeken.

Dawson sajátos történet szemléletének igazságát a legkülönbözőbb kultúrák elemzése útján igazolja. A legújabb kor kultúrájának tárgyalásánál találkozunk Dawson egyik főtézisével, amely úgy hangzik, hogy Európa és a nyugati kultúra életető eszméje a kereszténység és pedig annak nyugati, tehát „római“ jellegű ága: a világ sorsát ténylegesen befolyásoló, szociális kereszténység.

E tételből aztán szinte magától következik Dawson másik tézise, amely szerint korunk kultúrkrízisének okát a keresztény eszméktől való elfordulásban, az európai kultúra „szekularizációjában“ kell keresni. Dawson ismételen rámutat arra az igazságra, hogy az az európai liberális és humanista haladáseszme, amely civilizációnkat több évszázadon át vezérelte — a keresztény etikában gyökerezik. Az eredetileg keresztény szellemű haladáseszmét, amely Európa legjobbainak mindenkor vezérszavaként volt, az utóbbi évszázadok azután fokozatosan kivetkőztették eredeti keresztény formájából s egy materialista kor végleg elvágta azt az életadó metafizikai és etikai gyökerektől. A humanista fejlődés- és tökéletesedéseszme, a szociális haladás gondolata eredetileg keresztény köntösben jelentek meg Európában. Azután fokozatosan szekularizálódtak, ami végül is a haladáseszme és a humanizmus időleges elbukásának lett oka. Hiszen a materializmus levegőjében a humanista tökéletesedéseszmének, amely nem élhet a keresztény etika és világnézet légkörén kívül, szükségképpen el kellett sorvadnia! Dawson bemutatja könyvében a haladáseszme történetét első, vallási ihletettségű hirdetőitől a sírásokig, akik „a létért való küzdelem“ törvényét tették meg a haladás motorjává és ezzel a társadalmat a nyers biológiai és hatalmi erők harcának szolgáltatták ki. Dawson meggyőző erővel mutat rá arra, hogy a „haladáshitnek“ válságba kellett jutnia, mert hiszen ennek hívei az emberi tökéletesedéseszmény igazi alapját, a vallási kozmoszt és az erkölcsi értékrendszert tagadták meg fokozatosan. A tisztán racionalista haladáseszme a XVIII. század optimista atmoszférájában még valahogy megállhatott, de a mai szociális válságoktól megbolygatott kor pesszimista hangulatában már össze kellett omlania.

Dawson könyvének végeredménye ezek után természetesen az, hogy a mai válságból, amelynek a haladásban és humanizmusban való hit összeomlása a legfőbb jellemzője, csak egy kiút van: visszatérés a haladáseszme eredeti vallási alapjára, amely egyúttal Európa igazi egységének alapja is. A mai válságból tehát csak a keresztény és szociális gondolat megújulása vezethet ki. Ezt hirdeti ma Christopher Dawson és véle együtt mindazok, akik még hisznek a nyugati kultúra elpusztíthatatlan szellemi erőiben.¹

STARK JÁNOS

¹ Christopher Dawson könyvének eredeti angol címe: „Progress and Religion.“ Németül: „Die wahre Einheit der europäischen Kultur“ címmel jelent meg Regensburgban) F. Pustet kiadásában. A német fordításhoz K. Schmidhüs írt igen figyelemreméltó előszót.